

УДК 336.65.26

ОПТИМІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ**Борисенко О. С., Дербіна І. В.**

Національний авіаційний університет

Дербін І. І.

Київський національний університет технологій та дизайну

У роботі представлені теоретичні аспекти функціонування банківської системи України. Для досягнення оптимізації банківської системи необхідно ухвалити Концепцію розвитку банківської системи України

Ключові слова: банківська система, оптимізація структури, управління, комерційний банк, Національний банк України, фінансово-економічна криза, банківський сектор

Банківська система виступає складовою кредитної системи держави й являє собою сукупність різних за організаційно-правовою формою та спеціалізацією національних банківських установ, що існують у межах єдиної фінансової системи та єдиного грошово-кредитного механізму.

Банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, що створені і діють на території України відповідно до положень Закону України «Про банки і банківську діяльність». Банки в Україні функціонують як універсальні або як спеціалізовані. За спеціалізацією банки можуть бути ощадними, інвестиційними, іпотечними, розрахунковими (кліринговими).

Постановка завдання

Розглянути поняття, функції та структуру банківської системи України. Розгляд банківської системи України в цілому, та більш детальний порівневий. Аналіз основних критеріїв, що визначають структуру банківської системи. Розгляд структури банківських систем зарубіжних країн. Рекомендації, щодо кредитування бізнесу. Методи залучення грошових вкладів населення. Поетапне впровадження нагляду на основі оцінки ризиків. Висвітлення інформації про діяльність банків для пересічних громадян. Запровадження Базель-2. Дослідити сучасний стан банківської системи України. Провести аналіз характеристика банківської системи, а головне – шляхи оптимізації її структури.

Результати досліджень

Банківська система – складова фінансової системи країни, що підпадає під загальну дію економічних законів, які діють у громадянському суспільстві. Вона є внутрішньо організованою, взаємопов'язаною, має загальну мету та завдання [1].

В Україні побудовано дворівневу банківську систему, яка основана на взаємовідносинах між банками у двох площинах - по вертикалі та по горизонталі. По вертикалі – відносини підлеглих між центральним банком як таким, що керує, управляє і низовими ланками – комерційними банками; по горизонталі – відносини рівного партнерства між будь-якими низовими ланками. Розподіл адміністративних функцій і операцій, пов'язаних з обслуговуванням центральним банком грошового обігу, дає можливість враховувати інтереси двох категорій клієнтів - комерційних банків і урядових структур, причому перевага віддається функціям «банків» та управлінню діяльністю банківських установ з метою регулювання та контролю за функціонуванням ринку кредитно-фінансових послуг.

Банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, що створені і діють на території України відповідно до положень Закону України «Про банки і банківську діяльність» [2]. Банки в Україні функціонують як універсальні або як спеціалізовані. За спеціалізацією банки можуть бути ощадними, інвестиційними, іпотечними, розрахунковими (кліринговими).

Однак, необхідно відмітити, що структура банківської системи залежить від взаємовідносин та взаємозв'язків між банківськими установами другого рівня та від організаційної структури кожного окремого банку, включаючи його філії та підрозділи, в тому числі й за кордоном. Так, характерними ознаками структури банківської системи є кількість банківських установ, їх організаційно-правова форма господарювання, раціональність їх розміщення за територією України. На нашу думку, аналіз даних критеріїв дасть можливість виявити особливості структури сучасної вітчизняної банківської системи. Про розвиток банківської системи свідчить перш за все динаміка кількості банківських установ.

Отже, банківська система України побудована за дворівневим принципом, а саме:

1) Перший рівень банківської системи України представлений Національним банком України (НБУ), який здійснює регулювання діяльності спеціалізованих банків через економічні нормативи та нормативно-правове забезпечення здійснюваних цими

банками операцій. Основною функцією Національного банку є забезпечення стабільності грошової одиниці України, а також сприяння дотриманню стабільності банківської системи і в межах своїх повноважень – цінової стабільності [3].

Національний банк України є юридичною особою, має статутний фонд (10 млн. грн.), який перебуває в загальнодержавній власності, має свою печатку із зображенням Державного Герба України, займається господарською діяльністю. При цьому свою діяльність Національний банк здійснює самостійно, незалежно від органів державної влади, у своїй діяльності підзвітний Президентові України та Верховній Раді України.

Національний банк України виступає емісійним центром держави, банком банків, банком уряду, органом банківського регулювання і нагляду, монетарного та валютного регулювання економіки, впливає за допомогою визначених законодавством функцій та операцій на всі сфери економічного життя країни. Як головний банк держави, НБУ виступає координатором діяльності кредитних інститутів і виконує функції управління грошово-кредитними і фінансовими процесами в економіці країни, зберігає кошти державного бюджету України та позабюджетних фондів. Йому належить монопольне право випуску грошей в обіг, а також випуску національних грошових знаків за рішенням Верховної Ради України. Національний банк України створює Державну скарбницю України та організовує її діяльність, зберігає резервні фонди грошових знаків, дорогоцінні метали та золотовалютні запаси [4].

Національний банк України репрезентує інтереси держави з центральними банками інших країн, у міжнародних банках та інших фінансово-кредитних організаціях. Як центральний банк держави НБУ здійснює регулювання обсягу грошової маси, застосовуючи відповідні інструменти, а саме:

- визначення та регулювання норм обов'язкових резервів для комерційних банків;
 - відсоткову політику;
 - рефінансування комерційних банків;
 - операції з цінними паперами на відкритому ринку;
 - депозитну політику;
 - управління золотовалютними резервами;
- Регулювання імпорту й експорту капіталу.

Національний банк згідно із законодавством України здійснює: регулювання та банківський нагляд за діяльністю інших банків, через державну реєстрацію і ліцензування банків; визначає правила, що регламентують їх діяльність; встановлює

принципи і стандарти ведення бухгалтерського обліку та звітності в банках.

Керівними органами Національного банку України є Рада Національного банку України та Правління Національного банку України. Рада Національного банку України розробляє Основні засади грошово-кредитної політики і вносить їх Верховній Раді України для інформування, а також здійснює контроль за виконанням Основних засад грошово-кредитної політики. При цьому Рада здійснює аналіз впливу грошово-кредитної політики України на стан соціально-економічного розвитку України та розробляє пропозиції щодо внесення відповідних змін до неї.

Правління Національного банку України приймає рішення щодо економічних засобів і монетарних методів, необхідних для реалізації основних засад грошово-кредитної політики, про заміну відсоткових ставок Національного банку України, про формування резервів і покриття фінансових ризиків Національного банку України щодо мінімального розміру золотовалютних резервів Національного банку тощо).

2) Другий рівень банківської системи України складають комерційні банки, різні за організаційно-правовою формою, спеціалізацією, сферою діяльності та власності.

Банки в Україні за видами здійснюваних операцій можуть функціонувати як універсальні або як спеціалізовані. За спеціалізацією банки можуть бути ощадними, інвестиційними, іпотечними, розрахунковими (кліринговими). Банки самостійно визначають напрями своєї діяльності і спеціалізацію за видами операцій.

В Україні банки створюються у формі відкритого акціонерного товариства або кооперативного банку. За формою власності банки в Україні є державними, зокрема Ощадний банк України та Український експортно-імпортний банк, приватними та змішаними. За територіальною ознакою банки поділяються на міжнародні, загальнонаціональні, міжрегіональні та регіональні. За належністю статутного капіталу та способом його формування - на пайові та акціонерні банки. Відповідно до чинного законодавства кооперативні банки створюються за принципом територіальності і поділяються на місцеві та центральні кооперативні банки.

Органами управління банку є загальні збори учасників, спостережна рада та правління (рада директорів) банку. Органом контролю банку є ревізійна комісія та внутрішній аудит банку.

Банк діє відповідно до статуту, у якому визначені: найменування банку, його місцезнаходження, організаційно-правова форма, види діяльності, які має намір здійснювати банк, розмір і порядок формування статутного капіталу банку тощо.

Мінімальний розмір статутного капіталу на момент реєстрації банку не може бути менше 10 мільйонів євро.

Банківська система є важливою складовою фінансово-кредитної системи держави та активно впливає на соціально-економічні процеси як держави в цілому, так і її регіонів. Так, від надійного та ефективного функціонування банків залежить ефективність розвитку всіх галузей господарства нашої держави.

Проблема оптимальної структури банківської системи України дедалі гостріше постає в умовах посилення конкуренції, концентрації та централізації банківського капіталу, активізації процесів глобалізації, стрімкого розвитку інформаційних технологій, які ведуть до ускладнення діяльності українських банків. Тому для визначення оптимальної структури необхідно проаналізувати структуру банківської системи, яка вже склалася в Україні [5].

На думку вчених - економістів, до основних критеріїв, що визначають структуру банківської системи, можна віднести кількість банківських установ, їх організаційно-правову форму господарювання, раціональність їх розміщення за територією України, рівень капіталізації, обсяг активно-пасивних операцій, тощо.

Бартеризація української економіки, збільшення неплатежів, відтік капіталів і розвиток тіньової сфери стали наслідком не тільки неефективної економічної фінансової політики, а й нераціональної структури банківської системи країни. У той час, коли в банківських системах зарубіжних країн провідну роль відіграють потужні банки, українську банківську систему характеризує процес капіталу. В США провідну роль відіграють 50 банків, в яких зосереджена третина всіх банківських активів, у Франції 27 відсотками активів володіють 3 банки, а в Індії 28 банків здійснюють 90 відсотків усіх банківських операцій. Отже, світ концентрує банківські капітали в найбільших банках.

Важливим для розвитку банківської системи та економіки України є залучення та вкладення довгострокових коштів. Однак, потенційні інвестори, в т.ч. населення, ще продовжують утримувати кошти поза реальною економікою, тоді як у здоровій економіці такі кошти вкладаються у довгострокові активи. З метою залучення грошових вкладів населення на довгостроковій основі варто було б запровадити доларове хеджування довгострокових гривневих депозитів (основної суми боргу та нарахованих відсотків), що створило б можливості для більш широкого розвитку довгострокового кредитування.

В країнах ЄС кредитування бізнесу в сільській місцевості здійснюється переважно на базі кооперативних форм кредитування. Для України це могло б мати вирішальне значення. Законом України «Про банки і банківську діяльність» передбачено створення кооперативних банків. Зазначені банки могли б зосередитись на кредитуванні аграрного сектору, фермерських господарств, підсобних господарств громадян. Через низьку рентабельність таких операцій великі банки не зацікавлені у наданні таких кредитів. Водночас необхідно вдосконалити процедуру створення кооперативних банків, надавши кредитним спілкам статус кооперативних банків.

Важливим для банківської системи України є реалізація на практиці законодавства щодо організації формування і обігу кредитних історій, що могло б збільшити обсяги кредитування малого і середнього бізнесу, розширити попит на споживчі та іпотечні кредити.

Необхідно прийняти Закон про кредитну справу, внести зміни в Закон про Національний банк України, прийняти закони для окремих груп банків (іпотечні банки, інвестиційні, ощадні, сільськогосподарські та інші).

Важливою рисою розвитку банків повинні стати індивідуальні відносини з приватними особами, фірмами на різних стадіях, починаючи від ведення рахунків, виплати заборгованості, вкладів та депозитів, пенсійних вкладів, сплати комунальних платежів, інших послуг. Прийняття зазначених заходів дозволить забезпечити економіку необхідними ресурсами, знизити кредитні ставки, подовжити терміни кредитування.

Припустимо, що у подальшому ринок фінансових послуг України буде все інтенсивніше розвиватись. Для того, щоби поспіти за ним, не втратити клієнтів, які можуть піти у філії іноземних банків, які володіють новими технологіями роботи з населенням, вітчизняні банки повинні змінити психологію відношення до фізичних осіб. Для цього необхідно працювати над підвищенням рівня обслуговування фізичних осіб. Адже в розвинутих капіталістичних країнах майже 80% прибутку формується за рахунок обслуговування фізичних осіб.

Ще одним із ресурсів збільшення обсягів кредитування є ширше залучення коштів населення та коштів, які обертаються в тіньовому обігу, зниження кредитних ризиків, подальший розвиток іпотеки, лізингу.

Національний банк України повинен підвищити прозорість роботи банків в частині вдосконалення публікованої регулярної звітності банків і розкриття ними

інформації про реальних власників. Розкриття інформації про реальний стан банку сприяє посиленню банківського нагляду, підвищенню довіри до банку. Перехід на Міжнародні стандарти аудиту дозволить підвищити прозорість фінансової звітності банків.

Досягненню оптимізації банківської системи сприятиме ефективна система банківського нагляду, раннє виявлення і попередження ризиків, здійснення нагляду на консолідованій основі, вдосконалення системи управління ризиками, корпоративного управління банків. Українським банкам необхідно опанувати стандарти «Базель-2», оскільки після переходу світових фінансових установ на «Базель-2», кредитні установи повинні мати сертифікат на відповідність «Базель-2».

Серед стратегічних цілей банківського нагляду можна виділити наступні:

- 1) Поетапне впровадження нагляду на основі оцінки ризиків;
- 2) Необхідність висвітлення інформації про діяльність банків для пересічних громадян;
- 3) Внесення змін в законодавство щодо визначення реальних власників банків, джерел походження коштів;
- 4) Підвищення рівня корпоративного управління в банках (встановлення жорсткіших вимог до призначення членів Спостережної ради банку);
- 5) Здійснення процедур нагляду на консолідованій основі (внесення змін до законодавства в частині можливості отримання інформації від материнських груп, холдингових компаній);
- 6) Забезпечення на належному рівні протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом;
- 7) Поетапне запровадження Базель-2;
- 8) Міжнародне співробітництво в сфері банківського нагляду;
- 9) Підвищення кваліфікаційного рівня працівників банківського нагляду. и вважаємо, що для ефективної реалізації означених цілей необхідно відокремити службу банківського нагляду від Національного банку України в окрему структуру, що сприятиме забезпеченню оптимізації банківської системи, виявленню проблем в діяльності банків на ранній стадії, своєчасному реагуванню з метою запобігання кризовим явищам в економіці, забезпеченню послідовності наглядових функцій, з урахуванням міжнародних стандартів, досвіду та практики. Національний банк України має зосередитись на грошово-

кредитній, валютно-курсовій політиці, забезпечуючи стабільність банківської системи, проводячи рефінансування банків, беручи участь у банківському нагляді.

З огляду на потенційне посилення банківської конкуренції банківській системі України потрібно збільшувати рівень капіталізації, розвивати банківські технології, розширювати спектр послуг, забезпечувати високоякісне обслуговування клієнтів, надавати пріоритети інвестиційним операціям, закріпити діяльність універсальних банків поряд із збереженням спеціалізованих банків, інших невеликих банків, розвивати конкуренцію. Водночас, розвиток банківської системи, її ефективність, залежить від рівня розвитку економіки країни, в якій вона функціонує [6].

Для забезпечення оптимізації банківської системи та економіки в цілому необхідно, щоб діяльність банків сприяла збільшенню обсягів кредитування суб'єктів малого та середнього бізнесу, фізичних осіб, довгострокових інноваційних кредитів, іпотечного кредитування, зменшення процентних ставок на ринку кредитів.

Таким чином, для оптимізації структури банківської системи України, доцільно здійснити такі заходи:

1. Відокремлення служби банківського нагляду від Національного банку України в окрему структуру з метою забезпечення ефективного нагляду за банківськими установами, підвищення довіри до банківської системи.
2. Вдосконалення роботи об'єднань банків, які б представляли інтереси комерційних банків, надавали консультації, працювали над підвищенням кваліфікації банківських працівників, узагальнювали та розповсюджували банківський досвід, співпрацювали зі службою банківського нагляду. Створення інституції банківського омбудсмана, з метою підвищення авторитету банківської системи.
3. Створення умов для ефективного функціонування та розвитку спеціалізованих банків зі спеціалізацією за сферами бізнесу, кооперативних, муніципальних банків, які б сприяли розвитку регіонів, малого та середнього бізнесу, місцевих громад.

Для реалізації зазначених напрямків необхідно вдосконалити законодавчу та нормативну базу банківської діяльності в Україні для того, щоб банківські інститути функціонували у чітко визначених правових рамках.

Серед основних змін, які будуть характерними для банківської системи України в майбутньому повинні стати консолідація банків, оптимізація банківської структури.

Для реалізації вищеперелічених цілей необхідно ухвалити Концепцію розвитку

банківської системи України, що спрямована на підвищення конкурентоспроможності банків, узгодивши її з іншими регуляторними органами та забезпечити її безумовне виконання.

Висновки

Отже, для підвищення оптимізації банківської системи України потрібно вдатись до таких заходів:

Національному банку України, Уряду України, Асоціації українських банків, науково-освітнім закладам організувати робочу групу для розробки Стратегії розвитку банківської системи України на 2016-2017 роки з метою підвищення конкурентоспроможності банків.

Національному банку України:

- ініціювати прийняття Закону України «Про валютне регулювання», що передбачатиме лібералізацію валютних відносин, сприятиме розвитку валютного ринку, конкурентного середовища;
- підготувати зміни до Закону України «Про банки і банківську діяльність» в частині щорічного внесення НБУ 20% свого прибутку метою збільшення суми відшкодування коштів вкладникам та поступового наближення її до еквіваленту європейських країн (20000 євро);
- забезпечити транспарентність своєї діяльності для більшої зрозумілості дій НБУ для суб'єктів ринку;
- забезпечити максимальну наближеність банківського законодавства до законодавства ЄС;
- удосконалити порядок реєстрації банків та видачі ліцензій на здійснення банківських операцій, привівши їх у відповідність з європейськими нормами;
- удосконалити методику розрахунку економічних нормативів діяльності банків, яка б базувалася на багатомірному групуванні банків за інтегральними показниками розрахунку нормативів капіталу, ліквідності, кредитного ризику, інвестування, загальної відкритої валютної позиції, рентабельності, з метою відстеження ефективності функціонування банківської системи;
- запровадити методику оцінки конкурентоспроможності банку на ринку банківських послуг на основі комплексного коефіцієнта, який є узагальненням коефіцієнтів активів, зобов'язань, власного капіталу та прибутковості банків, що дає можливість визначати рівень конкурентоспроможності банків;

- створити умови для ефективного функціонування та розвитку спеціалізованих банків зі спеціалізацією за сферами бізнесу, кооперативних, муніципальних банків, які б сприяли розвитку регіонів, малого та середнього бізнесу, місцевих громад;
- створити систему підготовки банківських працівників для впровадження Базель II;
- співпрацювати з органами банківського нагляду європейських країн з метою забезпечення реалізації Базельських принципів ефективного банківського нагляду.

Уряду України:

- послідовно реалізовувати політику, направлену на прискорений розвиток ефективної ринкової економіки з метою наближення до рівня життя європейських країн;
- створити сприятливі умови для залучення в Україну іноземних інвестицій;
- реформувати бюджетно-податкову сферу, направлену на детінізацію економіки, фінансування потреб, необхідних для розвитку регіонів;
- створити умови для ефективного розвитку фондового ринку;
- запровадити механізми участі Ощадбанку у ФГВФО (фонд гарантування вкладів фізичних осіб) для підвищення рівня довіри вкладника до банківської системи.

Асоціації українських банків, комерційним банкам:

- узагальнювати банківський досвід, запровадити систему всебічного професійного розвитку банківських працівників з метою наближення рівня їх кваліфікації до європейських стандартів;
- створити умови для ефективного функціонування окремої юридичної структури, за участю банківських установ, яка займатиметься інкасацією коштів та перевезенням валютних цінностей.

Асоціації українських банків:

- підготувати обґрунтування прийняття змін до Закону України «Про банки і банківську діяльність», в якому було б передбачено функціонування банківського омбудсмена.

Комерційним банкам:

- реалізовувати стратегії, направлені на підвищення власної конкурентоспроможності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>
2. Вересюк А. Європа в очікуванні злиття і поглинень в банківському секторі / Вересюк А. // Банківська практика за рубежом. – 2013. – №2. – С. 10-11.
3. Гладких Д. Особливості оцінки діяльності банківських відділень / Гладких Д. // Вісник НБУ. – 2014. – № 10. – С. 33-39.
4. Губський Б. Європейський вектор інтеграційної політики України / Губський Б. // Економіка України. – 2013. – № 4. – С.19-28.
5. Жуковська Г. Банківський омбудсмен: потреба сьогодення / Жуковська Г., Оленюк Р. // Вісник НБУ. – 2014. – № 8. – С.32-33.
6. Сугоняко А. Економіка недополучила около 70 млрд. грн. кредитов / А. Сугоняко // Бизнес. – 2012. – № 43. – С. 10-11.

Оптимизация структуры банковской системы Украины**Борисенко О. С., Дербина И. В.**

Национальный авиационный университет

Дербин И. И.

Киевский национальный университет технологий и дизайна

В работе представлены теоретические аспекты функционирования банковской системы Украины. Для достижения оптимизации банковской системы необходимо принять Концепцию развития банковской системы Украины.

Ключевые слова: банковская система, оптимизация структуры, управления, коммерческий банк, Национальный банк Украины, финансово-экономический кризис, банковский сектор

Optimization of the structure of the banking system of Ukraine**Borisenko O. S., Derbina I. V.**

National aviation university

Derbin I. I.

Kyiv National University of Technologies and Design

The paper presents the theoretical aspects of the banking system of Ukraine. To achieve optimization of the banking system should be adopted Concept of the banking system of Ukraine.

Keywords: the banking system, optimize the structure, management, commercial bank National Bank of Ukraine, financial-economic crisis, the banking sector